

Norske boliger:

Hver femte bolig er tilgjengelig for funksjonshemmede

Dette er en forbedring fra 1988 da Boforholdsundersøkelsen viste at bare 16 prosent av boligene hadde både indre og ytre tilgjengelighet for bevegelseshemmede. Boforholdsundersøkelsen 1995 viste dessuten at ytterligere tre av ti boliger hadde gode muligheter til å kunne tilpasses bevegelseshemmedes behov. Noen av de tilgjengelige boligene er imidlertid svært små.

Ole Gulbrandsen

Hensikten med denne artikkelen er å nyansere bildet av hvor brukbare norske boliger er ut fra de krav som må stilles for at bevegelseshemmede skal kunne komme inn i og bevege seg i boligen. Et nyansert bilde av forholdene er viktig for et målrettet arbeid for å bedre tilgjengeligheten ved tilpasning av boligene. En av anbefalingene fra FNs standardregler (Sosial- og helsedepartementet 1995) for like muligheter for mennesker med funksjonshemminger, er at statene bør iverksette tiltak for å fjerne barrierer som hindrer funksjonshemmede adgang til det fysiske miljøet. Fjerning av barrierer kan innebære både bygging av livløpsboliger, tilpasninger av den eksisterende boligmassen, og å etterstrebe større boliger. Det vil i praksis si boliger på minst 60 m².

Tilgjengelighet i et livsperspektiv

Hvor mange utestenges fra boligene ved at de ikke er tilgjengelige? Her kan en anlegge to innfallsvinkler. Den ene legger vekt på antallet bevegelseshemmede til enhver tid, mens den andre legger vekt på hvor mange som i løpet av levetiden vil oppleve varig nedsatt bevegelse som krever vel-

tilpasset bolig. Det sier seg selv at den andre innfallsvinkelen vil gi et langt større omfang av personer og boliger som berøres. Videre kan en utvide perspektivet ved å legge vekt på at det også skal være mulig for bevegelseshemmede å *besøke* boliger, uansett om der bor personer med nedsatt bevegelse i forveien. Manglende tilgjengelighet setter store begrensninger i bevegelseshemmedes muligheter til sosial omgang med familie og venner.

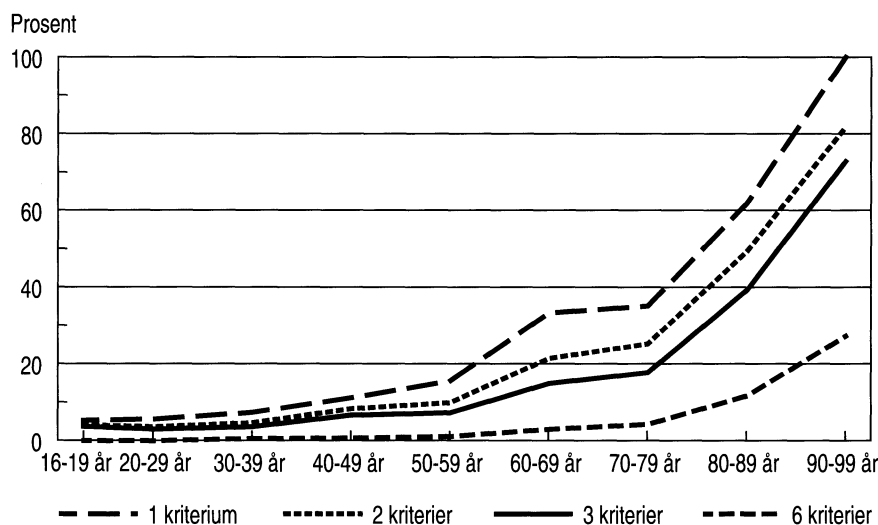
Antall husholdninger med en eller flere som er funksjonshemmede ved at en selv har oppgitt det i Boforholdsundersøkelsen 1995¹, var knapt 280 000 (Gulbrandsen 1996). Antallet personer med funksjonshemming var noe høyere: 308 000. Hvem og hvor mange personer som var *bevegelseshemmede* er mulig å utlede fra Levekårsundersøkelsen 1995². Den gir flere muligheter til å nyansere bildet av vanskene med å bevege seg, mens Boforholdsundersøkelsen 1995 gir de beste mulighetene for å beskrive boligene. Levekårsundersøkelsen 1995 viser hvor mange av personene som hadde vansker med en eller flere av følgende seks oppgaver: Å bevege seg rundt i og bruke boligen, bevege

Datagrunnlag

Levekårsundersøkelsen 1995 er en representativ utvalgsundersøkelse blant personer 16 år og eldre, gjennomført av Statistisk sentralbyrå. Det ble oppnådd intervju av 3 720 personer i januar/februar 1995. Svarprosenten var på 75 prosent av bruttoutvalget. Datamaterialet er lagt til rette for analyse av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Boforholdsundersøkelsen 1995 er foretatt av Statistisk sentralbyrå i samarbeid med Norges byggforskningsinstitutt og Kommunal- og arbeidsdepartementet. Undersøkelsen i 1995 er en landsomfattende utvalgsundersøkelse basert på intervju av 4 453 personer. Dataene er vektet slik at de er representative for husholdninger i Norge. Undersøkelsen tar sikte på å belyse boforholdene for ulike befolkningsgrupper. Videre gir den opplysninger om aktuelle boligproblemer, og hvordan boforholdene har endret seg over tid. Kartleggingen av boforholdene legger særlig vekt på boligstandard, disposisjonsforhold, boligøkonomi og boligmiljø.

Figur 1: Andelen av personer som har nedsatt bevegelse, etter minst ett kriterium, alternativt to, tre eller alle seks kriterier og etter alder

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1995

seg ut av boligen, bruke offentlige transportmidler, å gå trapper uten besvær, gå en kort tur, eller bære fem kilo en kort strekning. Vanskene med å gjøre noe av dette øker med alderen og gjelder over halvparten av dem som har passert 75-80 år. Blant unge er det 5-10 prosent som har slike problemer. Siden de fleste vil oppleve å bli pensjonister, vil også tilgjengeligheten i boligene generelt berøre de fleste før eller senere.

Figuren viser at en eller annen form for nedsatt bevegelse vil angå de fleste personene med alderen. Når det kreves oppfylt minst tre kriterier, er andelen med bevegelseshemminger omtrent halvparten av andelen med nedsettelse etter ett kriterium. Tre kriterier tilsvarer for eksempel at en ikke greier å gå trapper uten besvær, heller ikke gå en kort tur, og heller ikke bære fem kilo en kort strekning. I alt hadde 8,2 prosent av alle over 15 år vansker med minst tre kriterier ifølge Levekårsundersøkelsen 1995, dette utgjør i alt 280 000

personer. Tar vi med alle seks kriteriene utgjorde de 1,5 prosent av alle, tilsvarende 50 000 personer. Disse var særlig sterkt bevegelseshemmet.

Ifølge Helseundersøkelsen 1985 var vel 8 prosent av befolkningen bevegelseshemmet (Barth 1987).³ Dette var da beregnet til å være 350 000 personer og inkluderer personer under 16 år. Det kan se ut som at dette er sammenlignbart med en mellomting mellom nedsatt bevegelse etter minst to eller minst tre kriterier i Levekårsundersøkelsen 1995. Antallet barn under 16 år med nedsettelse er lite. Det er også klart at antallet personer med nedsatt bevegelsesevne er høyere enn det antallet som selv oppfatter seg som funksjonshemmet, slik dette går fram av Boforholdsundersøkelsen 1995.

Mange hindringer i boligene

Boligene har store variasjoner etter hvor tilgjengelige disse er. For at boligene skal være fullt tilgjengelige har en gjerne brukt framkommelighet

med rullestol som kriterium. I boforholdsundersøkelsene har en spurt om det er trappetrinn fra bakkeplanet til inngangsdøra, og om boligen er på bare ett plan. Hvis boligen er på flere plan, har en spurt om de viktigste rommene (stue, kjøkken, soverom og bad) er på samme plan som inngangsdøra.

Inngangsdøra kan eventuelt også ligge over bakkeplanet, kanskje flere etasjer over hvis boligen har heis, og likevel ofte være tilgjengelig. Det kan være et problem i slike tilfeller at det kan være trappetrinn mellom ytterdør og inngangen til heisen. Dette gir ikke undersøkelsen svar på.

I noen tilfeller kan boligen ligge på bakkeplan, men ha trappetrinn mellom bakken og inngangsdøra. I slike tilfeller er ikke boligen tilgjengelig for rullestolbrukere, men kan ofte være mulig å tilpasse til slik bruk med forholdsvis mindre endringer i form av en rampe. Muligheten for å montere rampe begrenses imidlertid av høyden på trappen eller antallet trinn. Er høyden stor, kan rampe være upraktisk eller umulig.

Uansett tilgjengelighet ved inngangen, og om de nødvendige rommene finnes, har rommenes *dimensjoner* også betydning for boligens brukbarhet for personer med bevegelsesvaner. Dette innebærer at en må gå forholdsvis detaljert til verks for å få full klarhet i hvor godt en bolig kvalifiserer til å ha livsløpsstandard. Med optimal planløsning av rommene kan nedre arealgrense settes til 55 m², mens tidligere anbefalinger ble satt til 60-70 m² (Christoffersen og Ringnes 1991, Lange og Ringnes 1985). I tabell 1 har vi vist de mer generelle trekkene ved boliger med hensyn til egnethet for personer med bevegelsesvaner.

Tabell 1: Boliger etter egnethet for personer med nedsatt bevegelighet

Karakteristikk av boligen	Prosent	Antall boliger
Sum	100	1 896 000
Er ikke egnet for bevegelseshemmede	52	980 000
Inngang på bakkeplan, ingen trinn ved døra, boligen på ett plan	13 ¹	243 000
Inngang på bakkeplan, ingen trinn ved døra, stue, kjøkken, soverom og bad på inngangsplan	7 ¹	139 000
Boligen i 2. etasje eller høyere med heis ² , boligen på ett plan	3	61 000
I 1. etasje, men med trinn foran inngangsdøra, alle rom på ett plan	13,5	257 000
I 1. etasje, men med trinn foran inngangsdøra, stue, kjøkken, soverom og bad på inngangsplan	11,5	216 000

¹ Noen av disse boligene er svært små
² Det kan forekomme trinn mellom inngangsdør og heis
Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1995

Nær halvparten av boligmassen kan gjøres bedre tilgjengelig

Tabell 1 viser at i alt 916 000 boliger, tilsvarende 48 prosent av alle boligene, var enten fullt tilgjengelig for bevegelseshemmede, eller hadde mindre hindringer som sannsynligvis kan utbedres slik at en får full tilgjengelighet. På den andre siden hadde 980 000 boliger, tilsvarende vel halvparten av alle boliger, betydelige hindringer. De hadde enten trappe-trinn ved inngangen eller i boligen, ofte var de bygget over flere etasjer, og de hadde betydelige hindringer, og hadde heller ikke alltid de viktigste rommene på inngangsplanet.

De to første kategoriene av tilgjengelige boliger utgjorde til sammen 20 prosent av alle boligene. Bortsett fra at ikke alle disse boligene hadde tilstrekkelig størrelse, var de tilgjengelige

for rullestolbrukere. Når alle viktige rom er på samme plan og er store nok, og boligen er uten hindringer ved inngangen, sier vi at boligen har livsløpsstandard. Det kan da være mulig å bo i den hele livet, selv om en får så nedsatt bevegelighet at en må bruke rullestol. I 1988 hadde bare 16 prosent av boligene slik indre og ytre tilgjengelighet for bevegelseshemmede. Tilgjengeligheten i boligmassen er altså noe bedret i løpet av de siste syv årene.

Bedringen kan synes beskjedent ut fra målsettingen om bedret tilgjengelighet i Regjeringens handlingsplan for funksjonshemmede 1994-1997. Her nevnes bygging av flere boliger med livsløpsstandard som et virkemiddel for å bedre tilgjengeligheten i boligmassen. Vi vil poengtere betydningen av forbedringer av de eksisterende boligene, i og med at hele 25 prosent av alle boliger har viktige betingelser for å kunne være tilgjengelige. Årlig fornyes boligmassen med ca. 20 000 boliger, noe som utgjør bare 1 promille av totalen. De to årene før Boforholdsundersøkelsen 1995 ble foretatt, ble hele 108 000 boliger ombygd eller modernisert. Økt oppmerksomhet omkring forbedring av tilgjengeligheten ved ombygginger vil kunne gi raskere resultater enn forbedring ved nybygging.

Boligstørrelse

Innledningsvis pekte vi på at boliger under en viss størrelse er vanskelige å

få tilgjengelige for personer med nedsatt bevegelsesevne. Dette gjelder ikke minst dersom en forutsetter bruk av rullestol. Stolene krever et visst minimumsareal for å kunne snu, samt brede dører. Undersøkelsen gir ikke opplysninger om dørbredde, men boligstørrelse er det tall for. Av de ca. 380 000 boligene som var fullt tilgjengelige, var 73 000 boliger på under 60 m². Av de 61 000 boligene som var mulig tilgjengelige, var 22 000 under 60 m². Få av disse fortjener karakteristikken livsløpsboliger, siden en anbefaler minimum 60 m² bruksareal for en livsløpsbolig (Lange og Ringnes 1985). Med andre ord reduseres antallet med ca. 95 000 boliger, og vi står igjen med i underkant av 350 000 boliger med sannsynlig god tilgjengelighet (382 000 + 61 000 ÷ 95 000). Dette reduserer også andelen av den totale boligmassen med sannsynlig god tilgjengelighet fra 23 prosent til 18,5 prosent.

Tabell 2a viser ellers at det er størst andel boliger med trinnfri atkomst i størrelseskategorien 50-59 m². Samtidig er det flest av de største boligene som mangler ytre tilgjengelighet, eller som ikke har alle nødvendige rom på inngangsplanet. Nærmere analyser av boligtypene viser at dette skyldes at småboligene forholdsvis ofte er leiligheter i blokker eller forretningsgårder (med heis), og at de store oftest er frittliggende eneboliger.

Tabell 2a: Boliger av ulik størrelse, etter egnethet for personer med nedsatt bevegelighet. Prosent

	Totalt	Under 50 m²	50-59 m²	60-99 m²	100-199 m²	200 m² eller mer
Sum	100	100	100	100	100	100
Ikke tilgjengelig	52	42	30	49	56	60
Fullt tilgjengelig	20	27	39	21	17	16
Mulig tilgjengelig	3	11	8	5	1	1
Kan lett tilpasses	25	20	23	25	26	23

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1995

22

Tabell 2b: Boliger av ulik størrelse, etter egnethet for personer med nedsatt bevegelighet. Beregnet antall boliger i 1 000						
	Totalt	Under 50 m²	50-59 m²	60-99 m²	100-199 m²	200 m² eller mer
Sum	1 861 ¹	123	104	650	841	143
Ikke tilgjengelig	963	52	31	321	473	86
Fullt tilgjengelig	375	33	40	138	141	23
Mulig tilgjengelig	61	13	9	32	6	1
Kan lett tilpasses	461	25	24	159	221	33

¹ Uoppgitt størrelse: 35 000 boliger
Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1995

Boliger i byer eller på landet

De fire største byene hadde de laveste andelen med tilgjengelige boliger. Det samme gjelder de store byene ellers, men der var en større andel med boliger som er forholdsvis lette å tilpasse, idet de hadde trinn ved inngangsdøra, men ikke nødvendigvis mange trinn. Små tettsteder med under 2 000 innbyggere hadde den største andelen med tilgjengelige boliger. En fjerdedel av boligene der var fullt tilgjengelige, og ytterligere 30-31 prosent er sannsynligvis forholdsvis lette å tilpasse. Men også der var likevel hele 44 prosent av boligene langt fra tilgjengelige for bevegelseshemmede. (Se tabell 3.)

Konklusjon

Omkring hver femte bolig var i 1995 tilgjengelig for bevegelseshemmede ved at de hadde boligens rom på bakkeplanet. Dette er en økning fra

1988 da 16 prosent hadde tilsvarende tilgjengelighet. Men en del av disse boligene i 1995 var små, og derfor dårlig egnet for rullestolbrukere. Boforholdsundersøkelsen 1995 viser imidlertid at tre av ti boliger hadde gode muligheter til å kunne tilpasses bevegelseshemmedes behov. En økt vekt på bygging av boliger med livsløpsstandard, som innbefatter at boligene må ha stort nok bruksareal, samt forbedringer av de eksisterende boligene, gir muligheter til at opp mot halvparten av boligene kan bli gjort tilgjengelige for bevegelseshemmede. De raskeste resultatene vil sannsynligvis kunne oppnås ved ombygginger og forbedringer.

1. Boforholdsundersøkelsen 1995, spørsmål 148: "Er det noen i husholdningen som er funksjonshemmet på grunn av varig sykdom eller alder, som har nedsatt førlighet eller er funksjonshemmet på andre måter?" Svaralternativer: JA/NEI.

Tabell 3: Boliger i ulike boligstrøk, etter egnethet for personer med nedsatt bevegelighet. Prosent						
	Totalt	Spredtbygd strøk	Tettbygd. Bosatte			
			Under 2 000	2 000-19 999	20 000-99 999	100 000 eller mer
Sum	100	100	100	100	100	100
Ikke tilgjengelig	52	49	44	51	55	58
Fullt tilgjengelig	20	21	25	23	16	16
Mulig tilgjengelig	3	0	1	1	4	9
Kan lett tilpasses	25	30	30	25	25	17

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1995

2. I rapporten fra Levekårsundersøkelsen 1995 (NOS C 301) er *nedsatt bevegelseevne* definert som at en enten ikke uten vansker kan gå i trapper eller at man ikke uten vansker kan "gå en fem minutters tur i noenlunde raskt tempo". Forbigående vansker på grunn av f.eks. en forstuet fot eller beinbrudd regnes ikke med. I denne artikkelen bruker vi en noe videre operasjonalisering. - I Boforholdsundersøkelsen 1995 har en også spurt om en kan bevege seg i boligen, gå trapper eller ut av boligen, men dette spørsmålet er ikke stilt i de husholdningene hvor noen er funksjonshemmet.

3. Bevegelseshemmede er her definert som de som ikke kan løpe en kortere strekning og ikke kan gå en fem minutters tur eller gå i trapper uten vansker (Barth 1987, side 31).

Litteratur

Barth, Erling (1987): *Funksjonshemmede i Norge. En analyse av antall, helse og levekår på grunnlag av Helseundersøkelsen 1985*. Rapport nr. 6/87. Statens institutt for folkehelse og Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon.

Christophersen, Jon og Claus Ringnes (1991): *Livsløpsboliger*. Planløsningsblad A 330.211 i Byggforskerien. Norges byggforskningsinstitutt.

Gulbrandsen, Ole (1996): *Eldre og funksjonshemmede. I Boforholdsundersøkelsen 1995. Noen første resultater*. En foreløpig rapport fra Norges byggforskningsinstitutt til Kommunal- og arbeidsdepartementet, februar 1996.

Lange, Tore og Claus Ringnes (1985): *Livsløpsboliger*. Planløsningsblad A 330.211 i Byggforskerien. Norges byggforskningsinstitutt.

Regjeringens handlingsplan for funksjonshemmede 1994-1997. I-0721 B 1993.

Sosial- og helsedepartementet (1995): *Standardregler for like muligheter for mennesker med funksjonshemming*, fra De forente nasjoner.

Statistisk sentralbyrå (1996): *Levekårsundersøkelsen 1995*. NOS C 301.

Ole Gulbrandsen er forsker ved Boligforskningsavdelingen ved Norges byggforskningsinstitutt.